

Záró beszámoló a
Széchenyi István leveleinek kritikai kiadása
című, NKFI 125364 számú kutatási projektről

Pályázatunkban a Széchenyi-filológia legnagyobb fehér foltjának eltüntetésére, Széchenyi István levelezésének tudományos igényű kritikai kiadására vállalkoztunk. A hatalmas irathagyatékhoz képest is jelentős terjedelmű forrásról van szó: a pályázat benyújtása idején kb. 3000 általa írott levelet ismertünk, mára ez a szám kutatásaink eredményeképpen 5000 közelébe emelkedett. Ezek jelentős hányada közéleti tevékenységével összefüggésben keletkezett, történeti forrásértékük felbecsülhetetlen. Közzétételük a korabeli magyarországi viszonyok számos rétegének a megismerését nagymértékben előmozdíthatja.

Két nagyobb technikai jellegű nehézséggel kellett számolnunk a tervezéskor. Az egyik a fennmaradt levelek szétszórtsága a forrásörző intézmények között, a másik pedig a levelek nyelvi sokszínűsége. (A magyar és a német mellett franciául és angolul is levelezett.) A feladat volumenének és bonyolultságának ismeretében pályázatomban „realista optimizmussal” két pályázati ciklus alatt tartottam elvégezhetőnek a levelek publikálásával záruló munkát. Most, az első pályázati ciklus zárultával ezt a becslést továbbra is reálisnak tartom. Noha a feldolgozásban – levelek átírása, szövegkritikai és tartalmi jegyzetek elkészítése – nem tartunk a levelek felénél, de az alapozó szakasz időigényes munkafázisai – a levelek felkutatása, számbavétele és digitalizálása – a teljes levelezésre kiterjedtek, így a remélt második periódusban már szinte kizárólag a feldolgozással és a publikálással kell csak foglalkoznunk.

A pályázatban megfogalmazott elképzeléseim a munka során egy tekintetben, a külső munkaerő bevonását illetően módosultak, ami azonban a vállalások teljesítését nem befolyásolta. A kutatási tervben eleve kevés szakember koncentrált, szisztematikus munkájára alapoztam a feladat megoldását. Elsősorban magamra mint vezető kutatóra és egy teljes munkaidőben foglalkoztatott kutatóra alapoztam a projektet. Elképzelésemet a vállalások eddigi teljesítése igazolta is, ami főleg annak köszönhető, hogy Czinege Szilvia személyében megtaláltam az ideális főállású munkatársat, aki magas szintű és sokoldalú szakértelmével, alaposságával, munkabíráásával a projekt valódi oszlopává vált. A kutatási tervben számoltam azért azzal is, hogy megbízási szerződésekkel további közreműködőkkel bővítem a kutatási kapacitást. Azoknak a szakembereknek a köre azonban, akikkel ez megvalósítható, igen szűk. Még szűkebb azok köre, akik vállalkoznak is erre a nagy alázatot kívánó, ugyanakkor viszonylag alacsony tudományos presztízsű munkára. A tervezéskor számításba vett kollégák időközben más irányú elfoglaltságaik megnövekedése, előrehaladott életkoruk vagy tartós betegség miatt végül is nem vállalták a közreműködést. Ezért kettőnkön kívül viszonylag szerény mértékben támaszkodtunk mások munkájára. A legfontosabb – nélkülözhetetlen – külső segítséget az a két szakember jelentette, akik a projektben résztvevő Oplatka András halála után a francia és angol nyelvű levelek átírását, a szövegkritikai jegyzetek és a tartalmi összefoglalók elkészítését vállalták.

A projekt indításaként kialakítottuk a személyi és infrastrukturális feltételeket. 2017. szeptember 1-vel főállású tudományos munkatársként az MTA BTK Történettudományi

Intézetének alkalmazásába került Czinege Szilvia. Beszereztük a szükséges informatikai eszközöket, összeállítottunk egy kézikönyvtárt a Széchenyi-irodalomnak a levelezés szempontjából releváns darabjaiból.

Első érdemi munkafázisként elkészítettük a Széchenyi levelezés-katasztert, amely tartalmazza a nyomtatásban megjelent levelek bibliográfiai adatait, számba veszi a korábbi, félbemaradt kísérletekből fennmaradt átiratokat, másolatokat. Czinege Szilvia ezt a listát összevetette a nagyobb forrásörző közgyűjtemények anyagával, amelynek eredményeként az ismert levelek száma több mint másfélszeresére növekedett. A feltárást és számbavételt követte a levelek digitalizált másolatának begyűjtése: az MNL OL állományából, a MTA KIK Kézirattárból, az OSZK Kézirattárból, a Soproni Múzeum Storno-gyűjteményéből, a Duna Múzeumból, a Kassai Állami Levéltárból, a Veszprémi Érseki Levéltárból és a Szombathelyi Püspöki Levéltárból gyűjtöttük össze a másolatokat.

A korábbi előmunkálatok felhasználásával először az 1825 előtti levelezés átírását és jegyzetelését végeztük el. Az alapvető munkamegosztás a projekt két fő résztvevője között, hogy Czinege Szilvia a textológiai, Fónagy Zoltán a tartalmi magyarázó jegyzeteket készíti el. A következő fázisban 1835. szeptember végéig elkészült a magyar és német nyelvű levelek átírása, szövegkritikai jegyzetekkel történő ellátása, részben a tartalmi jegyzetek is elkészültek.

Megbízási szerződéssel két történész PhD-hallgató végezte a legnagyobb egybefüggő gyűjtemény, a Lunkányi János jószágigazgatóhoz írt több mint hétszáz levél zömének – a magyar nyelvű darabjainak – átírását és szövegkritikai jegyzettel való ellátását. Ugyancsak megbízási szerződéssel készült el 1837-ig a francia és angol nyelvű levelek átírása, szövegkritikai jegyzetei és magyar nyelvű tartalmi összefoglalója.

Bár az eredeti kutatási tervben nem szerepelt, de a kutatás során szükségesnek bizonyult – elsősorban a tartalmi jegyzetek megírásához – a Széchenyihez intézett levelek szisztematikus számbavétele, átnézése: közel 4000 levél katalógizálására került sor.

A pályázatban vállaltuk, hogy egy digitális adatbázisban, illetve honlapon a kiadásra előkészített leveleket folyamatosan közzétesszük. A honlap célja kettős: egyrészt kielégíti a történettudományi és filológiai kutatás igényeit, másrészt a tudományos ismeretterjesztés célját is szolgálja, azaz a leveleken keresztül az érdeklődőknek lehetőséget ad a Széchenyi életével és életművével való ismerkedésre. Így egyrészt egy kényelmesen kereshető adatbázist hozunk létre a kutatók számára, másrészt a levelek alapján szerkesztett tematikus oldalak segítségével bemutatjuk Széchenyi életének különböző területeit a történelem iránt érdeklődő szélesebb közönségnek, ismeretterjesztő jelleggel. Az egyedi, igényeinkhez alkalmazott honlap 2020-ban elkészült, és utána megkezdjük a BTK szerverén futó honlap tartalommal való feltöltését. Fónagy Zoltán a honlap szövegeinek írását, szerkesztését, a képek gyűjtését, válogatását és feltöltését, Czinege Szilvia a levelek és jegyzetek feltöltését végezte. Először az 1825-ig írt 549 darab német, magyar, francia és angol nyelvű levél került be az adatbázisba.

2022 novembere mérföldkönek tekinthető a projekt történetében: szakmai közönség előtt bemutattuk, majd nyilvánosan hozzáférhetővé (ingyenesen, bárki számára elérhetővé) tettük azt az online adatbázist/honlapot, amelyen a teljesen feldolgozott első 549, 1825-ig írt levelet tartalmazza. Az online adatbázis/honlap óriási sajtó- és médiavisszhangot kapott. Kb. harminc nyomtatott és online sajtótermék közölt hosszabb ismertetést róla, Czinege

Szilviával és Fónagy Zoltánnal pedig legalább tíz rádió-, illetve tévéinterjú készült a projektről.

A honlap elérhető itt: <https://szechenyilevelezes.abtk.hu/>

Bár a projekt célja és tartalma a levelezés közzététele, a munka „melléktermékeként” publikáltunk néhány tanulmányt is. Czinege Szilvia egyik tanulmánya a Széchenyi–levelek jelenlegi lelőhelyét veszi számba, a másik pedig többszáz németnyelvű levél kronologikus olvasása révén átfogó képet ad Széchenyi Istvánról, mint németnyelv–használóról. Fónagy Zoltán Széchenyiről mint mostohaapáról írt tanulmányt több változatban is.

A projekt mindkét kutatójaelőadást tartott Széchenyi születésének 230. évfordulója apropóján rendezett két konferencián. 2021. november 11-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában megtartott 'Széchenyi 230' konferencián Czinege Szilvia A Széchenyi-levelezés kiadása és lehetőségei – Széchenyi és Lunkányi címmel, Fónagy Zoltán A magánember és romantikus személyiség címmel tartott előadást. 2022. március 25-én a Debreceni Egyetemen Czinege Szilvia Széchenyi Lunkányihoz írott leveleinek témái, Fónagy Zoltán Széchenyi István és Tasner Antal - Egy sokrétű kapcsolat levelek tükrében címmel tartott előadást. (Az írott változat megjelenése mindkét esetben 2023.) Emellett Czinege Szilvia részt vett 2022. március 24-én a KEMKI ADK meghívására az intézmény által szervezett „Rippl-Rónai, Egrý, Csontváry: műhelykonferencia a forráskiadásról” című rendezvényen, ahol a készülő online adatbázisról, a levelek átírásának kérdéseiről, nehézségeiről tartott előadást.

A COVID-helyzettel kapcsolatos rendkívüli jogszabályok miatti automatikus határidőváltozások, illetve egy egyszeri 3 hónapos hosszabbítás után a projekt NFKIH-támogatása 2023. június 30-án ért véget. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az eredetileg tervezetthez képest hosszabb idő alatt, a tervezettnél kevesebb résztvevővel – döntően a vezető kutató és a főállásban foglalkoztatott Czinege Szilvia munkájára alapozva –, kizárólag az elnyert pályázati támogatás felhasználásával teljesítettük az eleve két ciklusra tervezett feladat időarányos részét. Reméljük, hogy az NKFI további támogatásának segítségével törleszthetjük a Széchenyi-filológia legnagyobb adósságát, és az online publikálás után nyomtatott kötetek formájában is a kutatás rendelkezésére bocsáthatjuk Széchenyi összes levelét.

Budapest, 2023. július 31.

Dr. Fónagy Zoltán
tudományos főmunkatárs
BTK Történettudományi Intézete